

Jan Gurba, P. A. Rappoport

P. A. Rappoport „Wojennoje
zodczestwo zapadnoruskich ziemie X
–XIV w”, „Materiały i issledowanija
po archeologii SSSR” 1967, nr 140

Rocznik Lubelski 11, 155-156

1968

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

P. A. Rappoport: Wojennoje zoczeztwo zapadnorusskich ziemel X—XIV w. „Materiały i issledowanija po archeologii SSSR”
 Nr 140, Leningrad 1967, ss. 241.

Książka pod powyższym tytułem stanowi trzecią, końcową część większej pracy, będącej wynikiem wieloletnich badań autora nad wczesnośredniowiecznym budownictwem obronnym zachodniej Rusi¹. Jej ukazanie poprzedzone zostało popularnym ujęciem tego tematu².

Dotychczas nikt poza P. Rappoportem specjalnie nie zajmował się badaniami budownictwa obronnego ziem zachodniej Rusi we wczesnym średniowieczu. Rzeczywiście materiałów dla takich badań było bardzo niewiele³. Jednak ze względu na to, że w życiu średniowiecznego państwa budownictwo obronne odgrywało ogromną rolę, bez jego poznania nie może być mowy o rekonstrukcji pełnego obrazu ówczesnej historii.

Książka P. Rappoporta przedstawia wyniki badań poświęconych historii rozwoju budownictwa obronnego na zachodnim obszarze Rusi, w okresie od utworzenia państwa ruskiego do utracenia politycznej niezależności przez zachodnioruskie księstwa w połowie XIV w.

Autor zebrał całość materiałów z zakresu budownictwa obronnego i przedstawił jego rozwój w księstwach zachodnioruskich (Ziemie: Halicka, Turowsko-Pińska, Połocka, Smoleńska, Wołyń i Czarna Ruś) w X—XIII w. Osobno omówił obiekty powstałe po najeździe mongolskim (tj. pochodzące z II poł. XIII i I poł. XIV w.) wyraźnie nawiązujące do współczesnych im zamczysk polskich i litewskich.

W pracy wyeksponowano specyficzne cechy opisywanych zabytków budownictwa obronnego różniące je od obiektów tego samego rodzaju w innych częściach dawnej Rusi. Podkreślono również istnienie miejscowych szkół oraz osobliwości występujące jedynie w zachodnioruskim budownictwie obronnym.

Specjalną uwagę poświęcono terytorium Rusi Halicko-Wołyńskiej i właśnie te partie książki, zwłaszcza dotyczące pogranicza polsko-ruskiego, będą najciekawsze dla polskiego czytelnika. Autor przedstawia m. in. znaczenie grodów budowanych na tym pograniczu i ich rolę dla obrony Wołynia⁴. Na ich tle omawia specjalne znaczenie grodu i miasta Czerwienia-Czermna. Poza nim szczegółowo zajmuje się

¹ Wcześniej wydane opracowania: P. A. Rappoport *Oczerki po istorii russkogo wojennogo zoczeztwa X—XIII ww.* „Materiały i issledowanija po archeologii SSSR” (MIA) Nr 52, 1956, s. 104; tenże *Oczerki po istorii wojennogo zoczeztwa Siewiero-Wostocznoj i Siewiero-Zapadnoj Rusi X—XV ww.* MIA Nr 105, 1961, s. 244.

² Tenże *Driewnije russkije kriepesti*. Moskwa 1965, s. 87.

³ W. Hensel *Słowińszczyzna wczesnośredniowieczna. Zarys kultury materialnej*. Warszawa 1965, s. 360 i nast.

⁴ Por. dokładniejsze zestawienie: J. G u r b a *Z problematyki osadnictwa wczesnośredniowiecznego na Wyżynie Lubelskiej*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, s. F, vol. XX, 1965, Lublin 1968, s. 45—57.

także Sutiejskiem — Sasiadką, Chełmem⁵, Wołyniem-Gródkiem i kilku mniejszymi obiektami. Zwraca przy tym uwagę na silne związki kilku rodzajów budownictwa obronnego z zachodem, przede wszystkim z Polską. Wymienił tu trzeba wyróżniony przez P. Rappoport'a „wołyński” typ grodów, założonych na planie o zarysie pośrednim między kołem i kwadratem (Sutiejsk), dalej grody Ziemi Halickiej położone na cyplach wierzchównowych, następnie grody o kolistych majdanach, posiadające dwa lub trzy koncentryczne wały. Grody takie występują jedynie na pograniczu polsko-ruskim (Kanie, Tarnów)⁶. Omawiając murowane baszty (Stołpie, Bieławin⁷, ew. Spas?⁸) zwraca uwagę na związki między tego rodzaju zabytkami nie tylko z ziemiami Polski, ale i z innymi sąsiadami Rusi.

Duże nagromadzenie materiałów odnoszących się do przedstawionych na szerokim tle historycznym dziejów budownictwa obronnego i wyjaśnienie osobliwości jego ewolucji na różnych obszarach i w różnych okresach, dało autorowi możliwość przedstawienia ogólnych zasad rozwoju fortyfikacyjnej sztuki wczesnośredniowiecznej Rusi.

Praca napisana w oparciu o dużą ilość nowych, nie znanych wcześniej materiałów, uzyskanych przez autora w rezultacie badań wykopaliskowych, przy wykorzystaniu literatury do 1966 r. włącznie. Oprócz zagadnień, bezpośrednio związanych z historią budownictwa obronnego, w pracy poruszono cały szereg problemów, odnoszących się do historii politycznej księstw zachodnioruskich⁹, historii kultury, geografii historycznej i historii architektury.

Książka jest ilustrowana licznymi rycinami (plany i rysunki konstrukcji obronnych grodzisk i zamczysk), fotografiami oraz opracowanymi przez autora rysunkami rekonstrukcji dawnych fortyfikacji.

Jan Gurba

⁵ Warto podkreślić, że autor odnosi zabytki architektury murowanej z Chełma do szkoły halickiej, a nie wołyńskiej. W związku z ostatnimi odkryciami por.: W. Ziń, W. Grabski *Wyniki badań architektonicznych nad wczesnośredniowiecznym Chełmem*. „Sprawozdania z posiedzeń Komisji PAN, Oddział w Krakowie” 1966, s. 725—729.

⁶ Wykaz ten uzupełnić warto wymienieniem grodziska w Posadowie (J. Gurba *Wczesnośredniowieczne grodzisko w miejscowości Posadow, pow. Tomaszów Lubelski*. „Wiadomości Archeologiczne” T. XXIII; 1956, s. 112). Do tego typu należą przede wszystkim, położone dalej od opisywanego obszaru, wielkie grodzisko w Chodliku (A. Gardawski *Wyniki wstępnych badań na grodzisku wczesnośredniowiecznym we wsi Chodlik, pow. Puławy*. „Wiadomości Archeologiczne” T. XX: 1954, s. 88. Por.: „Z otchłami wieków” R. XXXIII: 1967, 234, ryc. 3).

⁷ Por.: J. Gurba (głos w dyskusji) W: *I Międzynarodowy Kongres Archeologii Słowiańskiej*. T. IV, Wrocław—Warszawa—Kraków 1968, s. 447.

⁸ P. Rappoport nie zajął się tu niestety basztą lubelskiego zamku, której budowę łączy się zazwyczaj z czasem zajęcia Lublina przez wojska Daniela.

⁹ Brak wystarczających badań na obszarze pogranicza polsko-ruskiego, kilkakrotnie zajmowanego i fortyfikowanego kolejno przez obie strony (patrz: K. Myśliński *Lublin w życiu gospodarczym i politycznym Polski przedrozbiorowej*. W: *Lublin 1317—1967*. Lublin 1967, s. 17), jest powodem podstawowej trudności przy próbach określania przynależności poszczególnych obiektów. (Por. choćby materiały grodziska z XIII—XIV w. w Horodysku — Z. Ślusarski *Horodysko, pow. Chełm*. W: „Informator Archeologiczny. Badania 1967”. Warszawa 1968, s. 331—332).